

TÁRCA.

TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÉS NEMZETI MÚZEUM.

Nagy embereink centenáriumi közepette a magyar tudomány egyik legelőkelőbb intézményének, a Tudományos Akadémiának századik életévét ünnepli az ország. Önkéntelenül is kínálkozik az alkalom, hogy a Nemzeti Múzeum és annak könyvtára felelevenítse azokat a kapcsolatokat, melyek tudományosságunk e két oszlopa: az idősebb Múzeum és az ifjabb Akadémia között fennállottak nemcsak életük első tizedeiben, de már életrekeltük előtt is, mikor még csak gondolatban, tervekben készítették elő őket tudósok és mecénások.

Múzeum és Akadémia nemcsak az alapító családban érintkeznek egymással. Sőt SZÉCHÉNYI Ferenc és István alapítása között nincsen is szerves összefüggés. SZÉCHÉNYI István nem apja munkáját folytatta: más gondolatot valósított meg főúri bőkezősége és megint más gondolatot alkotott tette SZÉCHÉNYI Ferenc nagylelkű könyvtáradoománya. Az akadémiai eszme messze visszanyúló történetét mindenki ismeri, a Múzeumról, helyesebben a múzeumi könyvtárról csak az alapítás ténye ment át a köztudatba. KOLLÁNYI Ferenc két alapvető munkában feldolgozta ugyan a Múzeum alapításának történetét,¹ de az ő munkája eredményeit nem népszerűsítették tudományos és iskolai kézi- és tankönyveink.

Alábbi áttekintésünk az ő munkáin alapul.

Történettudósnak volt eszméje, a XVIII. századi adatgyűjtők egy kései tagjának, KOVACHICH Márton Györgynek, hogy egy országos nyilvános könyvtár létesüljön, mely kapcsolatos lenne egy történet- és jogtudományi társulattal. KOVACHICHOT reális tudományos szükségletei vezették: a történettudomány művelésén, a hazai történet forrásai feltárásán, összegyűjtésén s annak történelemmé való feldolgozása lehetővételén fáradozva, súlyosan érezte egy nyilvános könyv- és levéltár

¹ Az Akadémia és a Nemzeti Múzeum 1910. (Érték. a tört. tud. köréből XXII., 8. és A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi orsz. könyvtára. I. kötet. Budapest, 1905.

hiányát. Erre óhajtotta volna az említett intézetet létesíteni, melynek alapjául saját kéziratgyűjteményét szánta. Tervét két könyvecskében propagálta, de rövidesen be kellett látnia anyagi eszközei elégtelen voltát egy ilyen alapításhoz. Belátta, hogy egy ilyen intézményt csakis dúsgazdag ember teremthet, kiben amellet megvan a tudomány iránti érzék is. Senki sem tehetne volna ezt inkább, mint gróf SZÉCHÉNYI Ferenc,¹ kivel KOVACHICH igen jó viszonyban volt s ki nemes tudományszeretettel gyűjtötte a magyar könyveket és kéziratokat, segítette a rászoruló tudósokat, írókat. Bizonyos, hogy KOVACHICH SZÉCHÉNYIRE igen nagy befolyással volt, mind abban, hogy őt hungaricumok gyűjtésére buzdította, mind abban, hogy nyilvános könyvtár alapítása gondolatát benne felkeltette, mindez azonban csak fokozza SZÉCHÉNYI érdemeit nagylelkű és amellet szerény formában tett alapítása körül. A könyvtár tehát megvolt, azonban a tudós társaság ezzel kapcsolatban nem valósulhatott meg. Ha KOVACHICH terve: a történettudományi társulattal kapcsolatos könyvtár ilyen formában nem is valósult meg, az ő gondolatait vette fel újra MILLER Jakab Ferdinánd, a Múzeum első igazgatója 1809-ben, természetesen mind az akadémiai tervek, mind a már életre kelt Múzeum céljainak és természetének megfelelő módosítással, az összes tudományágakra kiterjedő projektumában, melyben a Tudós Társaságot a Múzeum keretében szerette volna megvalósítani.² Ez a terv azonban nem felelt meg azoknak a céloknak, melyre a tudományos és országos közvélemény az Akadémiát szánta: nem a nemzeti nyelv fejlesztését s a tudományok magyar nyelvű művelését szorgalmazó intézmény lett volna MILLER intézménye, hanem a nemzeti szempontokat elhanyagoló irodalmi társaság.³ MILLER kísérlete érdeklődésre és visszhangra nem találva, feledésbe ment. Az országos közvéleményt s a tudományos világot mind erősebben foglalkoztatja nyelvünk kifejlesztése. A művelt közönség érdeklődése hazafias adományokban nyilvánul, melyek a magyar nyelv kérdéseit megoldandó pályatételek jutalmazását, tehát azt a célt szolgálják, mely az Akadémiát teremtette. Ezek az 1825 előtt tett adományok, alapítványok realizálás végett a még meg nem valósult Akadémia helyett a már javában működő Múzeum gondjaira bizattak. Így lett a MARCZIBÁNYI jutalom első tudományos sáfára a Nemzeti Múzeum. MARCZIBÁNYI István alapítólevele

¹ Lásd ehhez *Kollányi* F. M. N. M. könyvtára. 21 lap.

² Lásd *Kollányi Akadémia és Múzeum* 5—18. ll.

³ U. o. 18. l.

tudományos tekintetben egyenest a Múzeumra bízta azt (2. pont): «Nemzeti Múzeumunk, mely országunk ékessége, illendő fentmaradására, úgy édes hazánk született nyelvének gyarapítására rendelek esztendőnként... ezer forintot, hogy ezekből ötszáz forint a... nádor... főhercegségének, úgy mint ezen intézet főigazgatójának... rendeléséhez képest ezen summa... vagy felvigyázóságoknak jobb tartására vagy a megkívántató műveknek megszerzésére... fordíttasson; nemkülömben dicső nyelvünk... virágzására kívánom, hogy ezen Nemzeti Múzeum minden esztendőben három kérdést... közre bocsásson s aki... Pesth megyének kinevezendő bizottsága által megvizsgálandó kinyilatkoztatását anyai nyelven legjobban beadja, jutalmul kapjon 100 forintot. A ki továbbá leg becsesebb s jó erkölcsöket tárgyazó... hazai nyelven készült munkát ki fog adni, annak... adattasson négyszáz forint».¹ Az itt megállapított elvek szerint tényleg megalakult 1817-ben a MARCZIBÁNYI-küldöttség, mely 1841-ig buzgón végezte feladatát, míg végre 1844-ben a nádor a MARCZIBÁNYI-család kezdeményezésére az egész alapítvány kezelését az akkor már valóra vált Akadémia hatáskörébe tette át.² Ezen kívül ugyanez a bizottság kezelte VITÉZ Józsefnek kisebb alapítványát 1817 óta s özv. MOTESICZKY Jánosné PONGRÁCZ Teréz grófnő 1821-ben alapított jutalomdíját. Mindkettő a magyar nyelv fejlesztését célozta, vagyis szintén az Akadémia feladatait szolgálta s épen ez volt az ok, amiért 1845-ben e két kisebb alapítvány is átszállott az Akadémiára.³

De a Múzeum ezen felsorolt tevékenységén kívül még egyéb kapcsolatban is volt a közben szintén életbelépett Akadémiával. Egyrészt a TELEKY és SÁNDOR István-féle könyvtárak megőrzésével, másrészt a közös hajlék tervével.

Midőn a TELEKY grófi nemzetség 30.000 kötetes könyvgyűjteményét 1826-ban az Akadémiának adományozta, azt szervezetenleg összekapcsolta a Múzeummal, a könyvtár őrét a Múzeum igazgatójának felügyelete alá helyezve.⁴ A TELEKY könyvtár illetően közös: múzeumi és akadémiai adminisztrációja azonban nem valósult meg s csak hosszúságos vitákra adott okot a két intézet között. Más volt a helyzet SÁNDOR István hagyatéka: a felállítandó Tudós Társaságra 1814-ben hagyományozott könyv-, pénz- és képgyűjtemény dolgában. Ezt a gyűjteményt a nádor rendeletéből az Akadémia megvalósulásáig letétként a

¹ Kollányi i. h. 21. l.

² U. o. 84—7. ll.

³ U. o. 94—5. ll.

⁴ U. o. 63—4. ll.

Múzeumban helyezték el, a SÁNDOR által rendelt pénzalapot pedig a SZÉCHÉNYI könyvtár tisztviselői javára fordították.¹

Végül mindkét intézet anyagi viszonyai felvetették azt a tervet is, hogy közös épületet kapjon a Múzeum és Tudós Társaság. Ez a gondolat már 1812-ben felmerült az országgyűlésen² s azóta nem került le napirendről, sőt 1845-ben az új múzeumi palota második emeletén ki is jelöltek öt termet az Akadémia helyiségeiül. Az abszolutizmus alatt aztán 1853-ban a Múzeum jelenlegi épületéhez hozzáépítendő házzal próbálták megoldani az Akadémia helykérdését, azonban ez a terv sem valósult meg.

Szervezeti kapcsolat tehát nem létesült a két intézmény között, mégis együttműködésüket a magyar tudomány felvirágoztatására mai napig biztosítja a Múzeum tudós vezetőinek az Akadémiában betöltött szerepe.

BARTONIEK EMMA.

¹ U. o. 107—9. ll.

² U. o. 97—8. ll.